

Sønderjysk genforening 1920-2020

Gæsteredaktører

Rune Delfs, Aalborg Universitet

Mirjam Gebauer, Aalborg Universitet

Jørgen Kühl, Europa-Universität Flensburg

Da Dronning Margrethe II. i starten af september 2019 besøgte Flensborg i Sydslesvig som optakt til 100-års festlighederne for grænsedragningen og genforeningen mellem Sønderjylland og Danmark, holdt hun en tale på tysk. I talen gik hun varmt ind for det interkulturelle samarbejde mellem danskere og tyskere:

Jahrzehnt für Jahrzehnt sind wir Dänen und Deutsche – und die Minderheiten beiderseits der Grenze – einander nähergekommen. Es gibt eine wichtige grenzüberschreitende Zusammenarbeit – sowohl zwischen Institutionen als auch zwischen Menschen. Das müssen wir schätzen und entwickeln.
(Kongehuset 2019)

I hendes fremtoning var der tydelig forskel til Kong Christian X.'s symbolfyldte krydsning af den gamle dansk-tyske grænse ved Kongeåen i 1920. Dengang lignede kongen en sejrsherre højt på en skimmel, på samme måde som Napoleon i 1807 red gennem Brandenburger Tor. Grænsedragningen var dengang et produkt af krigerske konflikter, nemlig den 2. Slesvigske Krig, der i 1864 endte

med Danmarks nederlag og territoriale tab, og senere 1. Verdenskrig. Den er imidlertid i vore dage blevet til fredsprojekt og symbolet på godt naboskab på tværs af dansk-tyske landegrænser.

Danmarks genforening med de sønderjyske landsdele, der var et resultat af Versaillestraktaten efter 1. Verdenskrig, fandt sted den 9. juli 1920 efter en folkeafstemning i februar samme år. Denne folkeafstemning var i den grad med til at fastlægge den geopolitiske udformning af Danmark, som det ser ud i dag. Folkeafstemninger omkring territoriale områder efter det tyske Kejserriges fald og slutningen af 1. Verdenskrig var dog ingen særlig dansk-tysk begivenhed. Der blev også stemt omkring Vestpreussen, Posen (begge ift. om arealet skulle høre til Polen), Eupen og Malmedy om forholdet til Belgien samt Elsass-Lothringen om status ift. Frankrig (Versaillestraktaten 1919, Kap. III).

Sønderjylland genforenedes med resten af Danmark, dog forblev Flensborg og Sydslesvig tysk. Samtidig betød det, at et stort antal tysksindede nord for grænsen mistede forbindelsen til deres hjemland. Der opstod mindretal på begge sider af den nye grænse, som følte de hørte til landet på den anden side af grænsen. Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920 fremstår således ikke for alle de involverede som en succes. Dette klargjorde den daværende statsminister Niels Neergaard under talen ved Dybbøl Skanser d. 11. juli 1920:

Men i genforeningsglæden må vi også tænke på dem, der blev tilbage, der kæmpede så trofast og udholdende som nogen, og det kan jeg sige på regeringens, ja, jeg tør sige på hele det danske folks vegne: De skal ikke blive glemte! (Gerlow 1920, 28)

Denne nye grænse holdt kun i 20 år, idet den blev fjernet igen, da Hitlers værnemagt besatte Danmark i 1940. 2. Verdenskrig var en stor cæsur for det dansk-tyske forhold og skabte en ny situation i grænselandet, men også over hele Danmark. Danskerne opfattede nu mere end nogensinde tyskerne som en reel trussel, en besættelsesmagt, og gamle fjendebilleder blev genoplivet og fasttømret. Det skulle tage mange år at afmontere dette billede af tyskerne i efterkrigstiden, og selve grænselandet var stærkt ramt af en fordoms-

fuld situation. Man var i den grad skeptisk over for sine naboer, der bekendte sig til en anden nation, end man selv.

Efter Danmarks befrielse stod grænsen fra 1920 ved magt, men der fandtes stemmer i Danmark, der gik ind for, at den skulle flyttes længere sydpå. At grænsen fra 1920 alligevel ikke blev flyttet, selv om Tyskland havde tabt endnu en krig, har især bidraget til, at Danmark og BRD i 1955 i København-Bonn-erklæringerne var i stand til at officielt anerkende og sikre mindretallene og deres ret til kulturel udfoldelse. Den gensidige beskyttelse fra både den danske og tyske regerings side har sidenhen styrket det dansk-tyske forhold, ikke blot i grænselandet, men også på det nationale plan.

Genforeningen kan betragtes som en væsentlig markør i det dansk-tyske forhold i det hele taget; ikke blot set fra et geopolitisk perspektiv, men også set fra et kulturelt standpunkt. Forholdet mellem Danmark og Tyskland, der har etableret sig gennem mange århundreder kan spores i en del kunst, musik og litterære værker. Intellectuelle kredse har altid bevæget sig hen over grænsen; Georg Brandes introducerede Friedrich Nietzsche for danskerne (Brandes 1901), Søren Kierkegaard rejste til Berlin, hvor han studerede hos Friedrich Wilhelm Schelling (Kierkegaard & Staubrand 2012), Bertolt Brecht boede i flere år ved Svendborg (Hecht, et al. 1984). Billedkunstneren Emil Nolde, der gennem størstedelen af sit liv boede i grænseområdet, er blevet genstand for debat gennem de seneste år, hvor det blev mere og mere tydeligt, at han – stik imod det billede, han havde givet om verdenen – havde været en glødende tilhænger af nazismen og antisemit. En anden berømt dansk-tysk grænsegænger er forfatteren Siegfried Lenz, som i sin roman *Tysktime* (1968) giver en fremstilling af Nolde, der endnu abonnerer på det gamle billede af billedkunstneren (Bak, et al. 2009; Schlosser 2011).

Kulturudveksling kan ligeledes spores på et helt konkret niveau i grænselandet, der har ført til en række sproglige fænomener, f.eks. Sydslesvigdansk, som er en form for dialekt eller afart af det danske sprog (rigsdansk), der er præget af en række variationer fra det tyske sprog. Der forekommer variation i ordforråd, udtale og grammatik (Christophersen 1996). Desuden kan der observeres andre dialekter og sprogkreationer, der kan føres tilbage på kultur- og sprogmødet mellem Danmark og Tyskland. Specielt i Flensborg og omegn fremhæves det såkaldte Petuh. Det er et blandingssprog af de regionalt talte sprog tysk, nedertysk, rigsdansk og sønderjysk,

der fik sit navn efter årskortet (partout-billet) til salon-færgerne, som sejlede på Flensborg Fjord mellem Danmark og Tyskland (Christiansen 2003).

Gennem kulturmødet og gensidig forståelse for hinandens forskelligheder og opdagelsen af kulturelle fællesnævnerne knyttes der relationer, bånd og sammenhold. Ikke mindst derfor kan der observeres flere projekter, som tager afsæt i et kulturelt møde mellem Danmark og Tyskland. I flere år har kulturmøder på baggrund af musik været præget af interesse blandt befolkningen i grænselandet; fælles gudstjenester i kirkerne på dansk og tysk og ligeledes aftener med tosproget fællessang. Grænselandets kultur- og musiklandskab nåede endda til Christiansborg, hvor den daværende kulturminister Bertel Haarder i 2016 ytrede tanker om en fusion af det slesvig-holstenske symfoniorkester (Schleswig-Holsteinisches Sinfonieorchester) med Sønderjyllands Symfoniorkester – dog nok med en spareøvelse i bagtankerne (Heltoft & Benner 2016).

En anden bro, der blev bygget mellem grænserne, findes inden for medieområdet: De store tyske mediehus ZDF og ARD har bl.a. opdaget tyskernes interesse for og fascination af den nordiske krimigenre Nordic Noir og den danske filmkultur. Sidenhen er der indgået flere coproduktionsaftaler omkring krimi og underholdningsserier. Endvidere får filmproduktionsområdet i disse år også økonomisk støtte fra en bilateral kooperationsaftale mellem FFHSH (Filmförderung Hamburg Schleswig-Holstein) og DFI (Dansk Filminstitut) med et mål om at uddybe relationerne mellem nordtyske og danske filmproducenter (SH-Landtag 2018).

På et større plan er der også økonomiske relationer og Kooperationer, der har etableret sig med tiden. Den nye grænse fra 1920 førte bl.a. til den stærkt florerende grænsehandel, som gennem tiden skiftede mellem tyskere, der købte smør og andre mejeriprodukter i Danmark, og danskere, der tager til grænsen for at handle slik, sodavand og øl i store mængder.

I dette nummer af *Akademisk kvarter* giver 100-året for Genforeningen anledning til et interdisciplinært blik på selve den historiske begivenhed og diskurserne omkring den. Der tilskyndes til undersøgelser af grænseområdet samt studier inden for dansk-tysk kulturudveksling i det hele taget. Der inviteres således til bidrag fra den etablerede historie- og grænseforskning, museologi, Europastudier, litteraturstudier og den filologiske forskning inden for

dansk-tysk kulturudveksling, film- og mediestudier og andre discipliner. Bidragene må være på dansk eller tysk.

Med Den sønderjyske genforening som udgangspunkt vil det være oplagt at inddrage:

- Den dansk-tyske folkeafstemning i konteksten af andre folkeafstemninger i Europa
- Kulturudveksling/kulturelle interaktioner før/efter 1920
- Dansk-tyske forhold og genforeningen i litteratur, kunst og film
- Mindretallenes opgør med deres egen fortid
- Minoritetsbegrebet, det interkulturelle møde med udgangspunkt i grænseområdet og grænsekultur
- Det kulturskabende og fællesskabsstærkende samarbejde på tværs af grænsen
- Økonomiske relationer mellem Danmark og Tyskland, der har etableret sig eller blev uddybet efter 1920 og grænsehandel

Referencer

- Adriansen, Inge og Peter Yding Brunbech. 2018. "Danmark til Ejderen! Ejderfortællingens rolle i de dansk-tyske grænsekonflikter." I *Konfliktzonen Danmark. Stridende fortællinger om nyere dansk historie*, redigeret af Sissel Bjerrum Fossat, 36-61. København: Gads Forlag.
- Bak, Aase og Gitte Ørskou (red.). 2009. *Emil Nolde og Danmark / Emil Nolde und Dänemark*. Aalborg: Kunsten, Museum of Modern Art Aalborg.
- Bernth, Susanne (red.). 1999. *Danskere i Berlin. Fra Brandes til Sonnergaard – en antologi*. Danmarks Nationalleksikon.
- Brandes, Georg. 1901. "Friedrich Nietzsche – En Afhandling om aristokratisk Radikalisme." I *Samlede Skrifter*, bind 7, 596-664. København: Gyldendalske Boghandels Forlag
- Christiansen, Wilhelm Ludwig. 2003. *Petuh-ABC*. Goldebek: Mohland Verlag.
- Christophersen, Hans. 1996. *Det danske Sprog i Sydslesvig*. 3. udgave. Birkerød: Rostras Forlag. <https://www.rostra.dk/dansk/dansprog.htm>

- Dähnhardt, Willy og Birgit S. Nielsen. 1993. *Exil in Dänemark. Deutschsprachige Wissenschaftler, Künstler und Schriftsteller im dänischen Exil nach 1933*. Heide: Verlag Boyens & Co.
- Fink, Troels. 1978. *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920*. Åbenrå: Institut for Grænseregionsforskning.
- Gerlow, Christian. S. 1920. *Slesvigs statsretlige forhold og foreningen med Danmark ifølge Dansk sindelag*. København, P. Hansens bogtrykkeri. <http://www.kb.dk/e-mat/ww1/114028018357.pdf>
- Hecht, Werner, Günter Bellmann, Birgit S. Nielsen og Erwin Winter. 1984. *Bertolt Brecht i Danmark: stationer, opholdssteder, værker, venskaber; med afsnit om Dagmar Andreassen og Karin Michaëlis*. Berlin: Brecht-Zentrum der DDR i samarbejde med Svendborg Kommune.
- Heltoft, Nicolaj og Torben Benner. 2016. "Bertel Haarder vil sammenlægge dansk og tysk symfoniorkester." I *Politiken*. https://politiken.dk/kultur/kultur_top/art5632907/Bertel-Haarder-vil-sammenl%C3%A6gge-dansk-og-tysk-symfoniorkester
- Henningsen, Bernd m.fl. (red.). 1997. *Wahlverwandtschaft. Skandinavien und Deutschland 1800 bis 1914*. Berlin, Stockholm, Oslo: Deutsches Historisches Museum [m.fl.].
- Kierkegaard, Søren og Jens Staubrand. 2012. *Kierkegaard: Breve og notater fra Berlin*. Frederiksberg: Søren Kierkegaard Kulturproduktion.
- Kongehuset. 2019. "Hendes Majestæt Dronningens tale på Flensborg rådhus, tirsdag den 3. september 2019." <http://kongehuset.dk/taler/hendes-majestaet-dronningens-tale-paa-flensborg-raadhus-tirsdag-den-3-september-2019>
- Krämer, Felix (red.). 2014. *Emil Nolde. Liv og værk*. München, London, New York: Prestel Verlag.
- Mariager, Rasmus, Niklas Olsen, Karl Christian Lammers og Den danske historiske forening. 2018. *Venskab og fjendskab i Danmark og Tyskland i det 19. og 20. århundrede: Festskrift til Karl Christian Lammers i anledning af hans 75-års fødselsdag 4. september 2018*. København: Den Danske Historiske Forening.
- Pinkert, Ernst Ullrich og Anker Gemzøe (red.). 2007. *Deutschstunde. Tysk kulturimport i Danmark efter 1945*. Wien: Praesens Verlag.
- Schlosser, Jan. 2011. "Der Verlust der Identität. Zu den Romanen von Siegfried Lenz." *Nordlit* 27, 83-93.

Indsendelse af abstract
15. januar 2020

Indsendelse af artikel
15. marts 2020

Review tilsendes forfatter
15. juni 2020

Publikation
August 2020

Abstract
Omkring 150 ord

Endelig artikel
Omkring 3000-3500 ord

Schlürmann, Jan. 2019. *Eine Grenze für den Frieden. Die Volksabstimmung zwischen Deutschland und Dänemark*. Kiel: Wachholtz.
SH-Landtag. 2018. "Ostseeaktivitäten der Landesregierung." Drucksache 19/786, s.72. <http://www.landtag.ltsh.de/infothek/wahl19/drucks/00700/drucksache-19-00786.pdf>
Skougaard, Mette, Thomas Lyngby og Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. 2014. *1864: Krigen der ændrede Danmark*. Hillerød: Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Versaillestraktaten. 1919. <http://www.documentarchiv.de/wr/vv03.html#AnlageVIII>.

Tidsplan

Abstracts på ca. 150 ord på dansk, tysk eller engelsk sendes senest d. 15. januar 2020 til Annemette Helligsø (anhe@hum.aau.dk), og forfatterne får svar umiddelbart efter. Artikelsproget er dansk, tysk eller engelsk. Accepterede artikelforslag, der følger Chicago System Style Sheet (www.akademiskkvarter.hum.aau.dk/pdf/AK_word_template.docx), sendes til redaktionen senest d. 15. marts 2020, hvorefter de vil blive sendt til dobbelt, anonym fagfællebedømmelse. Den endelige version af artiklerne skal indsendes senest d. 15. juni 2020. Artiklernes omfang skal være på 3000-3500 ord inkl. mellemrum. Tidsskriftet udkommer i august 2020.

Akademisk Kvarter er optaget på Forsknings- og Innovationsstyrelsens autoritetsliste. *Akademisk kvarter* er finansieret af Det Frie Forskningsråd med bevillingen ID: DFF – 7013-00013